

ALISHER NAVOIY SHE'RIYATI VA IJODIDA TIL VA ADABIYOTNING UYG'UNLIGI

Navoiy innovatsiyalar universiteti boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 1- kurs
1 guruh talabasi
NORBO'TAYEVA MARJONA

Annotatsiya. Ushbu maqolada Navoiyning she'rlarida tilning badiiy ifoda vositalari, adabiyotning estetik tamoyillari va ularning o'zaro uyg'unligi tahlil qilinadi. Navoiyning "Xamsa" asari, g'azallari, qasidalar va boshqa she'riy namunalari orqali uning tilga bo'lgan munosabati, milliy adabiyotni rivojlantirishdagi roli va o'z davri adabiyotiga qo'shgan hissasi ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Alisher Navoiy, she'riyat, til va adabiyot uyg'unligi, "Xamsa", g'azal, badiiy ifoda, Sharq adabiyoti, Milliy adabiyot.

Аннотация. В статье анализируются средства художественной выразительности языка, эстетические принципы литературы и их взаимная гармония в поэмах Навои. На примере произведения Навои «Хамса», газелей, од и других поэтических произведений рассматривается его отношение к языку, его роль в развитии национальной литературы, его вклад в литературу своего времени.

Ключевые слова: Алишер Навои, поэзия, гармония языка и литературы, Хамса, газель, художественное выражение, восточная литература, национальная литература.

Alisher Navoiy (1441–1501) – sharq adabiyotining ulug' shoiri, mutafakkiri va davlat arbobi. Uning ijodi nafaqat o'z davri, balki butun sharq adabiyoti va madaniyati uchun noyob meros hisoblanadi. Navoiy she'riyatida til va adabiyotning uyg'unligi uning asarlarining badiiy jihatdan mukammalligini ta'minlagan. U turkiy tilni adabiy til sifatida mustahkamlash, unga badiiy ifodaning yangi imkoniyatlarini kiritish va milliy adabiyotni rivojlantirish borasida ulkan hissa qo'shgan. Ushbu maqolada Navoiyning she'riyati va ijodida til va adabiyotning uyg'unligi, uning badiiy uslubi, tilning estetik jihatlari va adabiyotning milliy ruhini ifodalashdagi roli chuqur o'rganiladi. Alisher Navoiy turkiy tilni adabiyot va madaniyatning asosiy vositasi sifatida ko'rib, uning imkoniyatlarini kengaytirishga intilgan. U "Muhokamat al-lug'atayn" ("Ikki til muhokamasi") asarida fors va turkiy tillarni qiyoslab, turkiy tilning boyligi, ifodaviyligi va badiiy jihatdan fors tilidan kam emasligini isbotlagan. Alisher Navoiy turkiy tilni she'r va nasrda qo'llash orqali unga yangi badiiy ma'nolar kiritdi va uni adabiy til sifatida mustahkamladi.

Mutaffakkirning she'riyatida til va adabiyotning uyg'unligi uning badiiy uslubi va estetik tamoyillarida namoyon bo'ladi. U she'rlarida so'z san'ati, badiiy obrazlar, ramzlar va allegoriyalardan foydalangan holda o'quvchini chuqur ma'naviy olamga olib boradi. Alisher Navoiy turkiy til va adabiyotni rivojlantirish orqali milliy adabiyotning shakllanishiga ulkan hissa qo'shgan. Uning ijodi orqali turkiy til adabiy til sifatida o'z o'rnini mustahkamladi va keyingi avlod shoirlari uchun namunali namuna bo'ldi. Alisher Navoiyning asarlari milliy ruhni ifodalash, xalqning ma'naviy qadriyatlarini saqlash va ularni badiiy shaklda ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Uning she'rlarida turkiy xalqlarning an'analari, urf-odatlar, tarixiy va madaniy merosi aks etadi. Mavlono ijodi nafaqat o'z davri, balki keyingi davrlar adabiyoti uchun ham manba bo'lib kelgan. Uning til va adabiyotni uyg'unlashtirishdagi tajribasi zamonaviy adabiyotshunoslik va tilshunoslikda o'z aksini topadi. Navoiyning asarlari bugungi kunda ham o'quvchilar va tadqiqotchilar uchun boy manba hisoblanadi. Alisher Navoiy she'riyatida tilning badiiy imkoniyatlarini to'liq ochib berishga harakat qilgan. Uning asarlarida turkiy tilning leksik boyligi, grammatik jihatlari va sintaktik tuzilmalari badiiy ifoda vositalari sifatida foydalanilgan. Navoiy so'zlar tanlashda, iboralar yaratishda va mazmuni ifodalashda tilning barcha qatlamlaridan mohirona foydalangan. Masalan, uning g'azallarida turkiy tilning nozikliklari, musiqaviyligi va ritmik jihatlari alohida e'tiborga loyiq. U she'rlarida so'z o'yinlari, qofiyalar, radiflar va badiiy obrazlardan foydalanish orqali o'quvchini ma'naviy va hissiy jihatdan boyitadi. Navoiyning "Devoni Foni" asarida turkiy tilning boyligi va ifodaviyligi yuqori darajada namoyon bo'ladi. Masalan, "Farhod va Shirin" dostoni orqali Navoiy insoniy sevgi, fidoyilik va ma'rifat mavzularini yoritadi. Farhod obrazi orqali u insonning maqsadga erishishdagi qat'iyati va azmi tasvirlangan. "Layli va Majnun" dostoni esa sevgi va vafo mavzularini chuqur falsafiy talqin qiladi. Navoiy bu asarlar orqali insoniy qadriyatlar va ma'naviyatni ulug'laydi. Alisher Navoiy she'riyatida tasviriy san'atning barcha turlaridan foydalangan. Uning asarlarida tabiat tasvirlari, inson his-tuyg'ulari, ijtimoiy hayotning turli jihatlari badiiy mahorat bilan ifodalangan. Masalan, "Hayrat ul-abror" dostoni orqali Navoiy insoniy fazilatlar, adolat va ma'rifat mavzularini yoritadi. Uning she'rlarida tabiat tasvirlari inson ruhiyatini aks ettirish vositasi sifatida ishlatiladi. Navoiyning tasviriy san'ati uning she'rlariga hayotiylik va jozibadorlik bag'ishlaydi. Alisher Navoiyning ijodida insonparvarlik g'oyalari alohida o'rin tutadi. Uning asarlarida inson qadri, adolat, tenglik, ma'rifat va insoniy qadriyatlar ulug'lanadi. Masalan, "Saddi Iskandariy" dostoni orqali Navoiy adolatli hukmdorlik, insonparvarlik va ma'rifat mavzularini yoritadi. Uning she'rlarida inson qadri va uning ma'naviy jihatlari chuqur talqin

qilinadi. Navoiy insonparvarlik g'oyalarini badiiy shaklda ifodalash orqali o'quvchilarga ma'naviy va axloqiy qadriyatlar haqida fikr yuritishga undaydi. Alisher Navoiy she'riyatida musiqiylik va ritm alohida ahamiyatga ega. Uning she'rlarida turkiy tilning musiqaviyligi, ritmik jihatlari va badiiy ifoda vositalari yuqori darajada namoyon bo'ladi. Masalan, uning g'azallarida qofiyalar, radiflar va ritmik tuzilmalar badiiy ifoda vositalari sifatida foydalaniladi. Navoiy she'rlarida musiqiylik va ritm mazmun bilan uyg'unlashgan holda ifodalangan. Uning she'rlarini o'qigan har bir o'quvchi unda musiqiylik va badiiy jozibani his qiladi. Alisher Navoiyning ijodi nafaqat o'z davri, balki keyingi davrlar adabiyoti uchun ham manba bo'lib kelgan. Uning til va adabiyotni uyg'unlashtirishdagi tajribasi zamonaviy adabiyotshunoslik va tilshunoslikda o'z aksini topadi.

Bugungi kunda Navoiyning asarlari turkiy tilli xalqlar uchun boy manba hisoblanadi. Uning ijodi orqali milliy adabiyotning mustaqilligi va o'ziga xosligi ta'minlandi. Navoiyning merosi bugungi kunda ham dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Alisher Navoiy she'riyatida milliy ruh va madaniyat alohida o'rin tutadi. Uning asarlarida turkiy xalqlarning an'analari, urf-odatlarini, tarixiy va madaniy merosi aks etadi. Masalan, "Sab'ai sayyor" dostoni orqali Navoiy turkiy xalqlarning madaniy merosi, an'analari va urf-odatlarini badiiy shaklda ifodalaydi. Uning she'rlarida milliy ruh va madaniyatning boyligi namoyon bo'ladi. Alisher Navoiyning ijodida insoniy qadriyatlar alohida ahamiyatga ega. Uning asarlarida inson qadri, adolat, tenglik, ma'rifat va insoniy qadriyatlar ulug'lanadi. Masalan, "Farhod va Shirin" dostoni orqali Navoiy insoniy sevgi, fidoyilik va ma'rifat mavzularini yoritadi. Uning she'rlarida inson qadri va uning ma'naviy jihatlari chuqur talqin qilinadi. Alisher Navoiyning she'riyati va ijodida til va adabiyotning uyg'unligi uning asarlarining badiiy jihatdan mukammalligini ta'minlagan. U turkiy tilni adabiy til sifatida mustahkamlash, unga yangi badiiy ifoda vositalarini kiritish va milliy adabiyotni rivojlantirish borasida ulkan hissa qo'shgan. Navoiyning ijodi bugungi kunda ham sharq adabiyoti va madaniyatining yorqin namoyondasi sifatida qadrlanmoqda. Uning merosiorqali biz til va adabiyotning uyg'unligi, milliy ruhni ifodalash va adabiyotning estetik tamoyillari haqida chuqur bilim olishimiz mumkin. Navoiyning turkiy tilni rivojlantirishdagi roli va uning adabiyotga qo'shgan hissasi bugungi kunda ham dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Uning merosi orqali milliy adabiyotning mustaqilligi va o'ziga xosligi ta'minlandi.

Xulosa qilib aytganda, Alisher Navoiyning she'riyati va ijodida til va adabiyotning uyg'unligi uning asarlarining badiiy jihatdan mukammalligini ta'minlagan. U turkiy tilni adabiy til sifatida mustahkamlash, unga yangi badiiy ifoda vositalarini kiritish va milliy adabiyotni rivojlantirish borasida ulkan hissa qo'shgan.

Navoiyning ijodi bugungi kunda ham sharq adabiyoti va madaniyatining yorqin namoyondasi sifatida qadrlanmoqda. Uning merosi orqali biz til va adabiyotning uyg'unligi, milliy ruhni ifodalash va adabiyotning estetik tamoyillari haqida chuqur bilim olishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Alisher Navoiy. Xamsa. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1991.
2. Alisher Navoiy. Devoni Foni. – Toshkent: Sharq nashriyoti, 2001.
3. Alisher Navoiy. Muhokamat al-lug‘atayn. – Toshkent: Fan nashriyoti, 1988.
4. Abdulla Oripov. Navoiy va zamonaviylik. – Toshkent: Sharq nashriyoti, 1996.
5. Ibrohim G‘afurov. Alisher Navoiy: hayoti va ijodi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1991
6. O‘tkir Hoshimov. Navoiy asarlaridagi insonparvarlik g‘oyalari. – Toshkent: Sharqnashriyoti, 2008